

Concursurile precedente au demonstrat foloasele reale aduse calificării amatorilor prin repetițiile practice și spectacolele-model la care aceștia au fost invitați. Este o datorie cetățenească a teatrelor să dezvolte asemenea inițiative, transformând caracterul lor sporadic și întâmplător într-o preocupare permanentă.

În prezent, nu cunoaștem echipele care s-au dovedit mai aproape de finale, Festivalul aflându-se încă într-o fază incipientă. Ne gândim însă la miile de colective amatoare răspândite pretutindeni, care, despărțite de cel mai apropiat teatru prin sute de kilometri, își au un public al lor, scena, repertoriul, decorurile și costumele lor, înfăptuind cu modestie o operă fără precedent.

Emil MANDRIC

Ce fel de Shakespeare jucăm?

Dacă m-ar întreba cineva ce culoare sau modă se poartă anul acesta, m-ar pune în mare încurcătură, căci deși ies zilnic pe stradă și mă plimb pe bulevarde, sînt prea slab la matematică și prea nepriceput în muzică pentru a scoate un factor comun sau a stabili o notă dominantă. În schimb, n-aș avea nici o ezitare să afirm că în materie de teatru, la noi se poartă Shakespeare¹.

Se pare că sîntem în Balcani țara care deține drapelul de frunză în numărul de spectacole shakespeareene. E o notă bună și o lăudabilă întrecere. Numai că, aruncînd o privire generală asupra Shakespeare-lor care se joacă acum pe mai multe scene, am impresia că ne-am angajat într-o *Comedie a erorilor*. Și iată de ce socotesc acest lucru: publicul nostru nou (cel răsărit din masele largi și pentru care nu mai ajunge capacitatea sălilor ce erau atît de greu de umplut altădată chiar duminică, precum și publicul răsărit din rîndurile celor două decenii, încă prunci, sau acum 10—12 ani, încă școlari), trebuia pus în contact cu ceea ce are Shakespeare mai universal, mai specific, mai... shakespearean, cu acele monumente literare pe care le cita Victor Hugo, cînd, intervenind în campania pentru ridicarea unei statui lui Shakespeare, se întreba ce marmură, ce bronz, ce pedestal, ce porfir, ce piramidă ar putea face gloria lui mai nemuritoare și ridica numele lui mai sus.

Cum procedează editurile, atunci cînd, vrînd să aducă în circulație internă, opera unui mare autor străin, cunoscut prin nume și renume mai mult decît prin ceea ce a scris, încep să-i traducă lucrările?

În general, se scoate mai întîi un volum sau două de *Opere alese*, alese pe criteriul valorii și caracteristicii. Se dau din Sofocle — *Oedip*, *Antigona*; din Virgil — *Eneida*; din Racine — *Andromaca*, *Phedra*; din Goethe — *Faust*; din Tolstoi — *Război și pace*, *Anna Karenina* ș.a.m.d.

Sub acest raport cred că mai bine inspirat decît direcțiile teatrelor noastre a fost primul traducător în romînește al lui Shakespeare, care pe la 1848 a început cu *Iulius Cezar*. Noi luăm contact, în zilele noastre, în majoritatea cazurilor cu un Shakespeare pe care — să nu-mi fie luat în nume de rău — l-aș numi „facil”.

Asta îmi amintește de felul cum publicul din Moldova a luat pentru prima oară contact cu Shakespeare, în toamna anului 1842, pe calea... operei cîntate. O trupă franceză

¹ Doi Shakespeare la „Municipal”: *Cum vă place* și *A 12-a noapte*; un Shakespeare la „Tineretului”: *Mulț zgomot pentru nimic*; un altul la „Armatei”: *Femeia îndărătnică*; un al cincilea la Național: *Furtuna* (cu *Regele Lear* — șase); cu *Măsură pentru măsură* la Naționalul din Cluj — șapte); alți doi în pregătire, plus *Romeo și Julieta* la Iași și încă un Shakespeare în perspectivă la Craiova și unul la Oradea...

a reprezentat *Montecchi și Capuletti* sau *Romeo și Iulia* de... Bellini. Și apoi, în decembrie al aceluiași an, *Othello* sau *Maurul din Veneția* de... Rossini...

Abia peste zece ani a apărut pe scenă un Shakespeare neexploatat de muzicieni, cu numele său pe afiș: *Neguțatorul de Veneția* sau *Sipetul de singe*.

Interesant este că în darea de seamă asupra spectacolului, „Gazeta de Moldavia” cerea însă *comedie*, argumentînd că „fiind mai ușoară” este mai „nemerită” pentru posibilitățile teatrului, pe cînd „dramele serioase, ca unele ce cer mari talente și studii adînci, nu le pot giuca cu nemerire”...

Dar de atunci și pînă astăzi am avut și avem talente de dramă și tragedie, dovînd că ele pot face „studii adînci”. Atunci, de ce înclinăm acum în alegerea pieselor, spre un Shakespeare de feerie și de culoare, mai puțin reprezentativ?

E adevărat: Shakespeare e Shakespeare, scriitor și plin de adînci semnificații în toate lucrările lui; adevărat, el are o personalitate atît de puternică, încît, cînd și-a pus pecetea chiar pe lucrări și surse de inspirație străine, urma autorului inițial se pierde și copilul adoptiv capătă trăsăturile tatălui de al doilea. Totuși, deși și Beethoven e Beethoven în toate, nu se poate spune că Beethoven-ul liedurilor este egal cu Beethoven-ul simfoniilor (chiar și printre ele fiind o deosebire de calitate și amploare între prima și a noua).

Resping clasificarea operelor lui Shakespeare în: piese istorice, tragedii și comedii. Refuz și împărțirea creației lui în patru perioade. Nu socot îndreptățită nici categorisirea în piese cu subiect luat din alți autori și piese de inspirații proprii. Dar printre operele lui Shakespeare există fără îndoială unele de valoare permanentă și universală, iar altele, tot atît de valoroase poate din punct de vedere dramatic, de un interes mai mult limitat la epoca și țara lui. Unele cu caracter instructiv, altele cu un element predominant distractiv. De ce dintre cele vreo 37 de piese ale marelui Will, cele cinci alese de la *Romeo și Julieta* și *Othello*, încoace pentru a pune publicul bucureștean în cunoștința lui Shakespeare, sînt patru *comedii* și o operă văzută ca feerie? La aceste cinci corespunde o singură tragedie: *Lear*.

Știu. S-a susținut (mi se pare că și Chateaubriand) că geniul comic al lui Shakespeare l-a întrecut pe cel tragic. Dar mă îndoiesc că teatrele noastre s-au concentrat spre a dovedi acest lucru și că asta le-a determinat să aleagă piese la care — ca să le guști comicul din plin — trebuie să fii foarte la curent cu moravurile, cancanurile, cronica... mondenă, faptele zilei și răfuielele personale din vremea autorului. Căci, comediele lui Shakespeare sînt pline de aluzii, zeflemele, săgeți polemice la adresa contemporanilor. Se zice că *Furtuna* a avut un, răsunător succes de public la reprezentarea ei la început. Și că... s-a rîs copios. Se rîde oare azi la *Furtuna*? Nu! Sîntem noi mai sobri decît englezii, mai puțin permeabili hazului? Nu! Dar nu mai simțim astăzi persiflările, deoarece nu mai cunoaștem faptele la care se referea Shakespeare și care erau atunci de domeniul public.

Eu cred că Shakespeare ne interesează mai întîi (rog să nu mi se subtilizeze aceste două ultime cuvinte) ca meșter în cunoașterea inimii și caracterelor omenești, ca judecător al marilor evenimente și al slăbiciunilor cîrmuitorilor, care aveau în mîinile lor, pe vremuri, destinele popoarelor, ca zugrăvitor al pasiunilor și patimilor umane, ca prezentator (chiar sub forma romanțată) al unor fapte istorice, nu al cotidianului mărunț și încă de ieri. Eu cred, în sfîrșit (*last but not least*¹ — vorba lui Shakespeare), că el ne interesează pentru valorile și ideile înaintate pe care opera lui le conține; pentru atitudinea lui de promotor al unei lumi potrivnice tiraniei, al unei lumi inflexibile în fața puterii de corupție a banului, ostilă nedreptăților, sensibilă la mizeria umană, nesuferind inegalitățile și prigonirile, o lume în care cuvîntul să fie cuvînt (*Henric al VI-lea*), în

¹ În ultimul rînd, dar printre cele mai de seamă.

care *One honest tale* — o vorbă cinstită — să fie spusă fără ocol (*Richard al III-lea*), în care omul să fie respectat ca om — „Dumnezeu l-a făcut, lăsați-l deci să treacă drept om“ — (*Shylock*), iar omul să țină, să lupte pentru „bunul său nume“ (*Othello*) ș.a.m.d.

Intr-un cuvânt, ne interesează acel Shakespeare care l-a făcut pe Emerson să-l numere printre cei șase „reprezentanți ai umanității“, în care se încarnează omenirea întreagă. Or, Shakespeare, despre care el a spus că a înfipt stindardul umanității cu câteva leghe mai departe, e acolo unde purtătorul stindardului n-a fost preocupat să amuze spectatorii care veneau la teatrul lui să se distreze pentru un penny, ci mai ales acolo unde a gândit și a vorbit grav, formulând concepția lui despre viață și lume în cugetări devenite proverbe.

Pentru egalitate pledează în *Richard al II-lea*; pentru patriotism — în cronicile lui (*Enric al VI-lea*, *Enric al IV-lea*); contra ceea ce numim noi astăzi rasism, diferențieri artificial stabilite între oameni pe considerente de religie sau sex, se pronunță cu o elocință convingătoare, în *Neguțatorul din Veneția*; pentru libertate și revoluție, spre a înlătura despotismul, ridică glasul prin Brutus în *Iuliu Cezar*. Toate aceste opere și celelalte care ni-s mai cunoscute și știm ce gândire înaltă și generoasă cuprind, sînt produse ale geniului tragic și eroic al lui Shakespeare.

Or, noi nu am dat încă niciodată vreuna din dramele din „trilogia romană“ a lui Shakespeare, nici una din tragediile istorice, inspirate din cronicile engleze. În schimb, montăm cu cheltuială mare de energii și fonduri, *Mult zgomot pentru nimic*, calificată „cea mai ușoară“ dintre comediile lui Shakespeare, *A 12-a noapte*, un divertisment inspirat dintr-o comedie italiană și scrisă pentru înveselirea londonezilor cu prilejul tradiționalilor cîșlegi de iarnă, *Femeia îndărătnică*, *Furtuna*...

Să nu fie cu bănat, dar eu aș numi comediile lui, inclusiv feeriile scînteietoare ca fantezie și imaginație, lucrări imprimate de un *homely wit* (spirit de vatră). Termenul este shakespearean. Dar însuși Shakespeare spune că acest spirit îl au cei care stau totdeauna în casă (home-keeping). Și în aceste „fairy plays“, Shakespeare n-a eșit de-acasă, pe cînd în marile lui opere el s-a întins spre universal, a făurit lucruri valabile pe veacuri într-un spirit atît de larg, de clarvăzător și de plin de dragoste de oameni și omenire, încît a încetat de a aparține vremii sale, uliței (ca să nu zic vetrei) și țării sale, spre a deveni al lumii întregi și al tuturor timpurilor.

Ce a putut determina teatrele noastre ca în nobila lor întrecere de a juca Shakespeare, să dea preferință „spiritului de vatră“, înaintea celui universal și folositor creșterii sănătoase a conștiinței omului de astăzi. Poate din spiritul comod și conservativ de a alege o cale ușoară și un drum mai mult sau mai puțin bătătorit, fără a încerca marea shakespeareană cu degete, unele inexperte, altele șovăielnice. Poate din tendința de a epata cu ceea ce piesele lui Shakespeare au mai decorativ, în loc de a emoționa cu valorile adînc reprezentative ale operei lui. Poate din lipsa de îndrăzneală de a concura cu cinematograful, care ne-a dat în anii din urmă un neuitat *Hamlet*, un interesant *Othello*, un impresionant *Richard al III-lea*, un neobișnuit *Romeo și Julieta*.

...În tot cazul, nu curajul și nu spiritul eroic și cetățenesc care animă cele mai luminoase figuri ale teatrului lui Shakespeare, atunci cînd cu grabă trag spada și se reped să apere o cauză care le este dragă.

I. FLAVIUS